

DİYABETLİ HASTA BAKIMINDA GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TEDAVİ YAKLAŞIMLARI

Gülden ATAN¹

Elanur YILMAZ KARABULUTLU²

GİRİŞ

Diabetes Mellitus, relatif ya da mutlak insülin eksikliği veya periferik dokulardaki insülinin etkisine karşı gelişmiş olan ‘insülin direnci’ nedeniyle ortaya çıkan, pek çok organı etkileyerek multisistemik organ tutulumuna neden olan kronik hiperglisemi ile karbonhidrat, yağ, protein metabolizmasında da bozulmalara yol açan geniş spektrumlu bir metabolizma bozukluğudur. Diabetes mellitusun, iyi yönetilemediği durumda bireylerde; koroner kalp hastalığı, inme, böbrek yetersizliği, retinopati ve ayak ülseri gibi komplikasyonlar görülmektedir. Bu komplikasyonlar, zaman içinde ilerleyerek ciddi morbidite ve mortalite oranlarına neden olmaktadır (1).

Diyabet, dünyada gerçekleşen ölümlerin önde gelen nedenlerinin başında olup, vaka sayısı ile birlikte prevalansı da sürekli olarak çarpıcı biçimde artmaktadır. Uluslararası Diyabet Federasyonu (IDF) 2021 yılı raporunda, Dünya genelinde 20-79 yaş aralığındaki 537 milyon bireyin diyabet tanılı olduğunu, diyabete bağlı ölümlerin 6.7 milyona ulaştığını belirtmiştir. Aynı raporda, 2030 yılında diyabet tanılı bireylerin sayısının 643 milyona, 2045 yılında ise 783 milyona ula-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği AD, guldenatan@gmail.com

² Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği AD, elanurkarabulutlu@hotmail.com

giderek artmakta ve bu yöntemlerin hastalar tarafından yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ancak, ülkemiz yönetmeliğinde yer alan tamamlayıcı tedavi yöntemlerinin hepsi sertifikalı hekimler tarafından uygulanmakta ve hemşireler bağımsız olarak yapabilecekleri refleksoloji, hipnoz gibi uygulamalar konusunda sınırlandırılmaktadır. Hemşireler; masaj, aromaterapi, reiki, gevşeme egzersizleri, akupresür ve nefes tekniklerini bağımsız olarak uygulayabilme potansiyeline sahiptir. Tamamlayıcı tedavileri bireyselleştirilmiş hemşirelik bakımına hümanistik ve holistik bir yaklaşım içerisinde yansıtmak, sunulan hemşirelik bakımının kalitesini artıracaktır (23).

Hemşirelik her ortamda bireyin, ailenin ve toplumun sağlığının geliştirilmesini, korunmasını, hastalık durumunda iyileştirilmesini ve yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlamaktadır. Bu yönde hemşirelik bakımını kanıta dayalı olarak planlayan, uygulayan ve değerlendiren hemşirelerin verdiği bakımda temelde yer alan tamamlayıcı tedavi uygulamalarının oldukça sınırlı oluşu nedeniyle, tamamlayıcı tedavilerin hemşireler tarafından uygulanmasının yasal düzenlemelerle desteklenmesi gerekmektedir (65). Hemşirelerin, birey ve topluma sağlık bakım hizmeti sunan sağlık profesyonelleri arasında büyük çoğunluğu oluşturması ve çeşitli klinik ortamlarda bulunması, sağlığın korunması, geliştirilmesi ve hastalıklarla mücadele konusunda bütüncül bakım sunması ve hasta hakları savunuculuğunu da yapabilecek ciddi bir konumda bulunmaları yasal düzenlemelerin yapılmasını haklı nedenlerinin başında gelmektedir (23).

KAYNAKLAR

1. American Diabetes Association. Introduction: Standards of medical care in diabetes—2022. *Diabetes care* 2022, 45(Supplement_1), S1-S2. <https://doi.org/10.2337/dc22-Sint>
2. International Diabetes Federation. Diabetes Atlas. 10th edition. [Online] (10/11/2022 tarihinde <https://diabetesatlas.org/atlas/tenth-edition/> adresinden ulaşılmıştır).
3. Olgun N, Çelik S. Tüm Yönleriyle İç Hastalıkları Hemşireliği. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri;2021.
4. Mood MS, Yavari Z, Taghanaki HB, et al. The effect of acupressure on fasting blood glucose, glycosylated hemoglobin and stress in patients with type 2 diabetes. *Complementary Therapies in Clinical Practice*.2021; 43:101393. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2021.101393>

5. Mollahaliloğlu S, Uğurlu FG, Kalaycı M, ve ark. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarında yeni dönem. *Ankara Medical Journal*.2015; 15(2):102-105. <https://doi.org/10.17098/amj.44789>
6. Raja R, Kumar V, Khan MA, et al. Knowledge, attitude, and practices of complementary and alternative medication usage in patients of type II diabetes mellitus. *Cureus*.2019;11(8). doi: 10.7759/cureus.5357
7. Cicek SC, Demir S, Yılmaz D, ve ark. Effect of reflexology on ankle brachial index, diabetic peripheral neuropathy, and glycemic control in older adults with diabetes: A randomized controlled trial. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2021; 44: 101437. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2021.101437>
8. Kaynak İ, Polat Ü. Diabetes mellituslu hastaların tamamlayıcı ve alternatif tedavileri kullanma durumları ve diyabet tutumları ile ilişkisi. *Genel Tıp Dergisi*.2017;27(2):56-64.
9. Sharma, P, Hajam YA, Kumar R, et al. Complementary and alternative medicine for the treatment of diabetes and associated complications: A review on therapeutic role of polyphenols. *Phytomedicine Plus*. 2022;2(1):100188. <https://doi.org/10.1016/j.phyplu.2021.100188>
10. Sari Y, Anam A, Sumeru A, et al. The knowledge, attitude, practice and predictors of complementary and alternative medicine use among type 2 diabetes mellitus patients in Indonesia. *Journal of Integrative Medicine*.2021;19(4):347-353. <https://doi.org/10.1016/j.joim.2021.04.001>
11. Wanchai A, Phrompayak D. Use of complementary and alternative medicine among Thai patients with type 2 diabetes mellitus. *Journal Of Integrative Medicine*.2016; 14(4):297-305. [https://doi.org/10.1016/S2095-4964\(16\)60263-7](https://doi.org/10.1016/S2095-4964(16)60263-7)
12. Cengiz Z, Budak, F. Use of complementary medicine among people with diabetes in eastern Turkey: A descriptive study. *Complementary therapies in clinical practice*. 2019; 36:120-124. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2019.06.007>
13. Harfan D. Effectiveness of qigong gymnastics on decreasing blood glucose in patients diabetes mellitus type 2, Indonesia. *Indian Journal of Forensic Medicine & Toxicology*.2019; 13(3):375-379.
14. Candar A, Demirci H, Baran AK, et al. The association between quality of life and complementary and alternative medicine use in patients with diabetes mellitus. *Complementary therapies in clinical practice*.2018; 31: 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2018.01.002>
15. Kim HJ, Chun KH, Kim DJ, et al. Utilization patterns and cost of complementary and alternative medicine compared to conventional medicine in patients with type 2 diabetes mellitus. *Diabetes research and clinical practice*.2011; 93(1):115-122. <https://doi.org/10.1016/j.diabres.2011.03.031>
16. Meng D, Chunyan W, Xiaosheng D, et al. The effects of qigong on type 2 diabetes mellitus: a systematic review and meta-analysis. *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine*.2018. Article ID: 8182938 <https://doi.org/10.1155/2018/8182938>

17. Cui J, Yan J H, Yan LM, et al. Effects of yoga in adults with type 2 diabetes mellitus: A meta-analysis. *Journal of diabetes investigation*. 2017;8(2): 201-209. <https://doi.org/10.1111/jdi.12548>
18. Özkan İ, Taylan S, Dünya CP. Investigation of the relationship between the use of complementary alternative medicine and illness perception and illness cognition in patients with diabetic foot ulcer. *Journal of Tissue Viability*.2022. <https://doi.org/10.1016/j.jtv.2022.08.005>
19. Chao M, Wang C, Dong X, et al. The effects of Tai Chi on type 2 diabetes mellitus: a meta-analysis. *Journal of diabetes research*. 2018;2018:9. Article ID:7350567 <https://doi.org/10.1155/2018/7350567>
20. Qin J, Chen Y, Guo S, et al. Effect of tai chi on quality of life, body mass index, and waist-hip ratio in patients with type 2 diabetes mellitus: a systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Endocrinology*. 2021;11, 543627. <https://doi.org/10.3389/fendo.2020.543627>
21. Atan G. Kronik hastalık yönetiminde tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanımı ve hemşirenin rolü. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi*.2018;11(2): 21-24.
22. Öz Hs. Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Tedavileri İçinde Yoga ve Hemşirelik. *Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi*.2020;3(3):399-405. DOI: 10.5336/jtra-com.2020-74258
23. Kaya Ş, Karakuş Z, Boz İ, ve ark. Dünyada ve Türkiye’de Tamamlayıcı Teraplere İlişkin Yasal Düzenlemelerde Hemşirelerin Yeri. *Jaren*.2020; 6(3): 584-591. doi:10.5222/jaren.2020.58561
24. Meriç M. Diyabetli bireyin mücadelesi: gözden kaçan psikososyal boyut. *Türkiye Klinikleri Journal of Psychiatric Nursing-Special Topics*.2017;3(1):37-41.
25. Satman I, Omer B, Tutuncu Y, ve ark. Twelve-year trends in the prevalence and risk factors of diabetes and prediabetes in Turkish adults. *European journal of epidemiology*.2013;28(2):169-180. Doi:10.1007/s10654-013-9771-5
26. Olgun N, Çetinkaya S. Diyabetin Tanı Kriterleri, Etiyolojik Sınıflaması, Klinik Dönemleri ve Fiziopatolojisi. Erdoğan S, Özcan Ş(editörler). *Diyabet Hemşireliği* içinde. İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri;2021.p.19-36.
27. Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği. Diabetes Mellitus ve Komplikasyonlarının Tanı, Tedavi ve İzlem Klavuzu. 2022, BAYT, Ankara, s.159-186. (11/11/2022 tarihinde https://file.temd.org.tr/Uploads/publications/guides/documents/diabetes-mellitus_2022.pdf adresinden ulaşılmıştır).
28. Çelik S, Kır BE. Diyabetin Akut Komplikasyonları. Erdoğan S, Özcan Ş(editörler). *Diyabet Hemşireliği* içinde. İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri, 2021.p.143-161.
29. Safari S, Parandin S. The effectiveness of anger management training on happiness, quality of life, and blood sugar control in diabetic patients in kermanshah. *Nursing And Midwifery Journal*.2021;19(9):743-751.
30. Aytulu T,Yıldırım A. Diyabette Tıbbi Beslenme Tedavisi. Erdoğan S, Özcan Ş. (editörler). *Diyabet Hemşireliği* içinde. İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri, 2021.p.83-94.

31. Yerramalla MS, Fayosse A, Dugravot A, et al. Association of moderate and vigorous physical activity with incidence of type 2 diabetes and subsequent mortality: 27 year follow-up of the Whitehall II study. *Diabetologia*. 2020;63(3):537-548. <https://doi.org/10.1007/s00125-019-05050-1>
32. Enç N. İç Hastalıkları Hemşireliği. Genişletilmiş ve güncellenmiş 3.Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2021.
33. Guo J, Long Q, Li J, et al. Barriers and facilitators of self-monitoring of blood glucose engagement among women with gestational diabetes mellitus in China: a mixed-methods study. *Midwifery*. 2020;90:102797. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2020.102797>
34. Durna Z. İç Hastalıkları Hemşireliği. Ankara: Akademi basın ve yayıncılık; 2013.
35. Canbolat Ö, Ekenler Ş, Polat Ü. Diyabet özyönetiminde engeller ve kolaylaştırıcılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2022;29 (1):143-148. <https://doi.org/10.17343/sdutfd.1008149>
36. Olgun N. Diabetes Mellitusun Modern Tedavisi. İstanbul: Türkiye Diyabet Vakfı Yayını; 2003.
37. Özer S. Olgu Senaryolarıyla İç Hastalıkları Hemşireliği. İstanbul: İstanbul Kitabevi; 2019.
38. Erdoğan Z, Çınar S, Şimşek S. Hemodiyaliz hastalarının tamamlayıcı tıp yöntemlerini kullanma durumu ve umutsuzluk düzeyi ile ilişkisi. *Spatula DD*. 2013;3:107-112.
39. Can ÇS., Arıkan F, Can S, ve ark. Diyabetli bireylerde tamamlayıcı tedavi kullanımı ve bilgi kaynakları. *Türk Fen ve Sağlık Dergisi*. 2021;2(1):92-103. doi: 10.17343/sdutfd.1008149
40. Birdee GS, Yeh G. Complementary and alternative medicine therapies for diabetes: a clinical review. *Clinical Diabetes*. 2010; 28 (4), 147-155. <https://doi.org/10.2337/diaclin.28.4.147>
41. Jahnke R, Larkey L, Rogers C, et al. A comprehensive review of health benefits of qigong and tai chi. *American journal of health promotion*. 2010; 24(6):e1-e25. doi: 10.4278/ajhp.081013-LIT-248
42. Taneja DK. Yoga and health. *Indian journal of community medicine: official publication of Indian Association of Preventive & Social Medicine*. 2014;39(2): 68-72. doi: 10.4103/0970-0218.132716
43. Altuntuğ K, Ege E. Zihin Beden Temelli Uygulamalar. Başer M, Taşçı S (editörler). *Kamta Dayalı Rehberleriyle Tamamlayıcı ve Destekleyici Uygulamalar* içinde. Ankara, Akademisyen Kitabevi; 2015.p.25-35.
44. Singh VP, Khandelwal B. Effect of yoga and exercise on glycemic control and psychosocial parameters in type 2 diabetes mellitus: A randomized controlled study. *International Journal of Yoga*. 2020; 13(2):144-151. doi: 10.4103/ijoy.IJOY_45_19
45. Hempel S, Taylor SL, Solloway MR, Miake-Lye IM, Beroes JM, Shanman R, Shekelle PG. Evidence map of tai chi. Washington: Department of Veterans Affairs (US); 2014 PMID: 25392900

46. Leung PC. Natural Healing in Chinese Medicine: Qi Gong and Tai Chi. *Healthy Aging*.2011;4:221-243. https://doi.org/10.1142/9789814317726_0011
47. Wang J, Feng B, Yang X, et al. Tai chi for essential hypertension. Evidence-based Complementary and Alternative Medicine.2013;22(1):187-195. <https://doi.org/10.1016/j.ctim.2013.11.005>
48. Patel M, Urits I, Kaye AD, et al. The role of acupuncture in the treatment of chronic pain. *Best Practice & Research Clinical Anaesthesiology*. 2020;34(3):603-616. <https://doi.org/10.1016/j.bpa.2020.08.005>
49. Chen C, Liu J, Sun M, et al. Acupuncture for type 2 diabetes mellitus: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Complementary therapies in clinical practice*. 2019;36:100-112. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2019.04.004>
50. Liang F, Koya D. Acupuncture: is it effective for treatment of insulin resistance?. *Diabetes, Obesity and Metabolism*.2010; 12(7):555-569. <https://doi.org/10.1111/j.1463-1326.2009.01192.x>
51. Karadağ S, Ergin Ç. Kemoterapiye Bağlı Bulantı ve Kusmada Akupresür Kullanımı. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2022;7(2):359-364.
52. Jin KK, Chen L, Pan JY, et al. Acupressure therapy inhibits the development of diabetic complications in chinese patients with type 2 diabetes. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*.2009;15(9): 1027-1032. <https://doi.org/10.1089/acm.2008.0608>
53. Zarvasi A, Jaber AA, Bonabi TNet al. Effect of self-acupressure on fasting blood sugar (FBS) and insulin level in type 2 diabetes patients: a randomized clinical trial. *Electronic physician*. 2018; 10(8): 7155-7163. <http://dx.doi.org/10.19082/715>
54. Rousdy A. Effectiveness of acupressure at the Zusanli (ST-36) acupoint as a comfortable treatment for diabetes mellitus: a pilot study in Indonesia. *Journal of acupuncture and meridian studies*.2017;10(2), 96-103. <https://doi.org/10.1016/j.jams.2016.12.003>
55. Büyükbayram Z, Ayık DB. Türkiye’de refleksoloji uygulaması ile ilgili yapılan hemşirelik tezlerinin incelenmesi: bir sistematik derleme. *Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi*. 2021; 3(1): 25-37.
56. Sari LT, Wibisono W, Renityas NN. The Effectiveness of Reflexology Massage to The Reduction of Blood Sugar Level of Elderly with Type 2 Diabetes Mellitus. *Journal of Ners and Midwifery*. 2022; 9(2):142-147.
57. Kurt NC, Çankaya İİ. Aromaterapi uygulamaları ve uçucu yağlar. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*. 2021; 11(2):230-241. doi: 10.31020/mutftd.882997
58. Cahyati Y, Rosdiana I, Elengoe A, et al. Effect of benson relaxation and aromatherapy on blood glucose levels in patients with type II diabetes mellitus. *Malaysian Journal of Medicine and Health Sciences*. 2020;16(10): 43-49.
59. Dündar M. Farklı yaş gruplarında dua ve din eğitimi. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.2018; (9) 20:455-480.

60. Casarez RLP, Engebretson JC, Ostwald SK. Spiritual practices in self-management of diabetes in African Americans. *Holistic nursing practice*. 2010; 24(4):227-237. doi: 10.1097/HNP.0b013e3181e903c6
61. Sukarno A, Pamungkas RA. Religiousness Associated with Type 2 Diabetes Care Management: A Concept Analysis. *International Journal of Nursing and Health Services*.2020;3(3):462-470. <https://doi.org/10.35654/ijnhs.v3i3.324>
62. Faydaoğlu E, Sürücüoğlu MS. Geçmişten günümüze tıbbi ve aromatik bitkilerin kullanılması ve ekonomik önemi. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*. 2011;11(1): 52-67.
63. Mrabti HN, Jaradat N, Kachmar MR, et al. Integrative herbal treatments of diabetes in Beni Mellal region of Morocco. *Journal of integrative medicine*. 2019; 17(2): 93-99. <https://doi.org/10.1016/j.joim.2019.01.001>
64. Tsabang N, Ngah N, Estella FT, et al. Herbal medicine and treatment of diabetes in Africa: case study in Cameroon. *Diabetes Case Rep*.2016; 1(112):2.
65. Yılmaz B, Aydın M, Rathfisch G. Preeklampsia bakımında tamamlayıcı tıp. *GOP Taksim EAH JAREN*.2018; 4(3):195-200.